

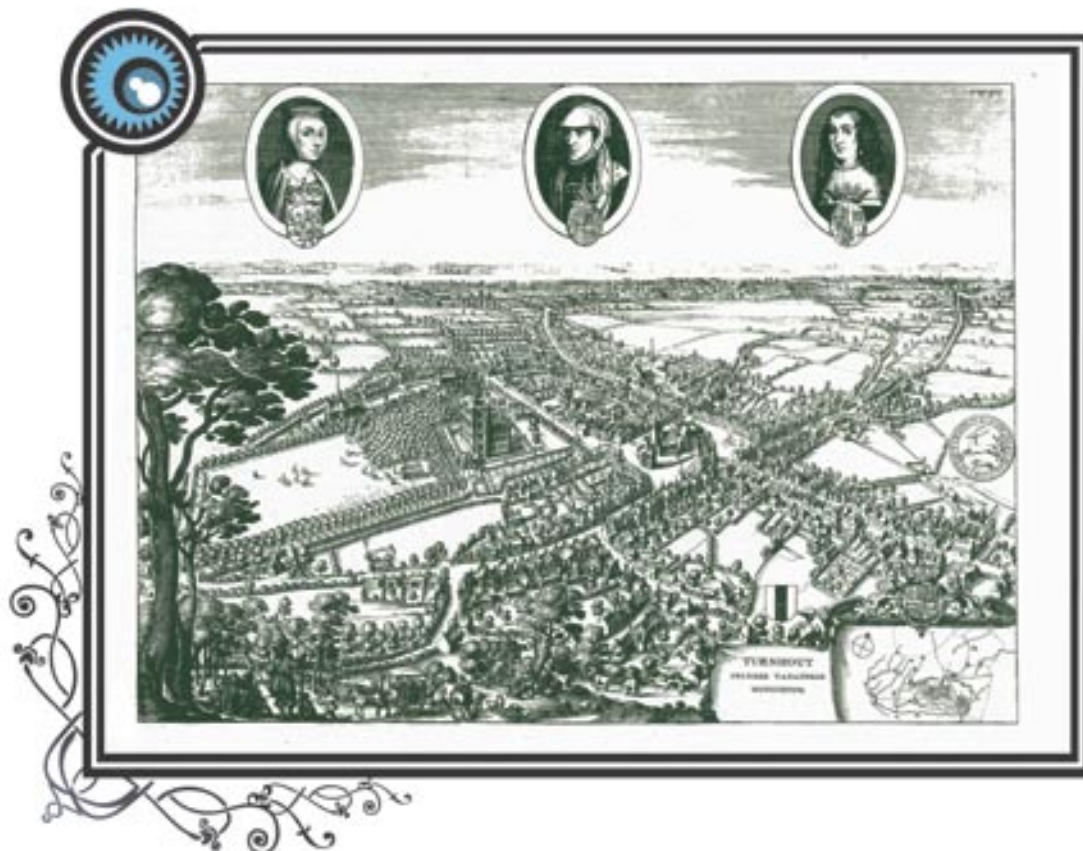
Gezicht op Turnhout Stadsarchief

In de zomer van 1661 gaf Amalia van Solms (1602-1675), prinses van Nassau en Vrouwe van Turnhout, aan de magistraat te kennen dat de vermaarde historicus Antonius Sanderus (1586-1664) haar om een *delineatie van haar Brabantse heerlijkheid* had verzocht. Sanderus, eigenlijk Sanders, was in 1641 begonnen met de uitgave van zijn *Flandria illustrata sive Descriptio comitatus istius* (Verheerlijkt Vlaanderen of de beschrijving van dat graafschap). Het was een compilatie van vroegere werken maar schitterend geïllustreerd. Slechts twee delen van het monumentale werk waren verschenen toen de auteur in 1664 overleed. Gezien de vraag aan Amalia van Solms beperkte de auteur zich niet tot Vlaanderen maar verbreedde hij het terrein naar het hertogdom Brabant.

Op 2 februari 1666 ontving Amalia het *proefstuck*, vermoedelijk een staat van de kopergravure. Omdat Sanderus vroegtijdig overleed werd de gravure later opgenomen in de *Notitia marchionatus sacri romani imperii* van Jacques Le Roy, die in 1678 in Amsterdam verscheen.

De graveur was Lucas Vorsterman II (1624-1667?). Hij was meester in Antwerpen sinds 1651 en bekend omdat hij prenten maakte naar de schilderijen van Rubens, van Dyck en Jordaens. De ontwerptekenaar was mogelijk Jacques van Werden, die meerdere ontwerpen voor Vorsterman maakte en in de 17de eeuw bekend was voor zijn stadsgezichten en kastelen in vogelperspectief.

Onderaan de gravure zien we een kaart met de ligging van Turnhout, de wapens van Filips II en Turnhout. In het midden het stadszegel: een vluchtend hert, een bloedhond en een hoornblazende jager, die hier als grap de staart vasthoudt en geen speer, zoals op het originele zegel. De voorstelling symboliseerde het jachtbelang van Turnhout. Drie damesportretten in medaillon vullen het bovenste gedeelte. Het zijn hertogin Maria van Brabant-Gelre (vorstin 1347-1399), koningin Maria van Hongarije (vorstin 1546-1556 en zuster van keizer Karel V), en de opdrachtgeefster prinses Amalia van Solms (vorstin 1648-1675).

Drie voornamen vrouwen, drie weduwen ook, die hun Kempense heerlijkheid in het hart hebben gedragen. We kunnen slechts gissen waarom de belangrijke mannelijke bezitters, hertogen en smalheren, achterwege werden gelaten. Uit feministische overwegingen? Of liet Amalia haar katholieke schoonbroer prins Filips-Willem (vorst 1612-1618), de oudste zoon van Willem van Oranje en katholiek opgevoed aan het hof van koning Filips II, om godsdienstige redenen weg?

De stad is prachtig afgebeeld. We zien de topografie van het rechthoekig marktplein dat zich met het burchtcomplex verbond en een kruispunt vormde waar koopman en ambachtsman bescherming vonden. De voorstelling van de belangrijkste gebouwen (kasteel, Sint-Pieterskerk, stadhuis) wijst op de aanwezigheid van een drievoudige overheid (vorst, kerk, gemeente) en een dubbele rechtsmacht (heerlijkheid/vorst en vrije stad). We herkennen ook het complex van de paters Minderbroeders (nu Heilig Graf), het begijnhof met de nu verdwenen kerk dicht bij de toegang en de huidige kerk verder op het hof. In de Begijnenstraat het *Huis metten Thoren* waarin nu het Taxandriamuseum is gevestigd. Op de gravure zijn ook heel wat getuigenissen van het dagelijkse leven te zien zoals de talrijke waterputten, bleekramen (einde Otterstraat), een rosmolen (aan de weg naast de kasteelwarande). De aanwezigheid van landbouw in de stad is duidelijk zichtbaar. Turnhout was een open stad. Tijdens de middeleeuwen bood het kasteel beschutting en tijdens de Tachtigjarige Oorlog was de schrik voor eventuele parasiterende garnizoenen zo groot dat een stadsomwalling uitbleef om het noodlot van zovele garnizoensteden te ontlopen.

De gravure is de bekendste voorstelling van Turnhout in het verleden en werd herhaaldelijk gekopieerd en herdrukt. Op basis van de afbeelding werd de maquette van de stad gemaakt die opgesteld staat in het Taxandriamuseum.

Notitia marchionatus sacri romani imperii van Jacques Le Roy was een mooi geïllustreerd werk. Tekst en afbeeldingen werden afzonderlijk gedrukt en de boekbinder bond de gravures op de juiste plaats tussen de gedrukte bladzijden in. Voor de mooie afbeeldingen werd een diepdruktechniek gebruikt. Met etsen of gravures kon men veel fijnere lijnen en nauwkeurigere tekeningen drukken. Daarvoor werden dan ook de betere graveurs zoals Lucas Vorsterman aangetrokken. Met een burijn werd de tekening in een koperen plaat gegraveerd. Voorbeelden van de materialen en een drukpers voor het vervaardigen van een gravure kan men bewonderen in het Nationaal Museum van de Speelkaart.

Tekst: Harry de Kok en Guido Landuyt

Foto: Bram Luys

Turnhoutse Route voor Archief en Musea

Gegevens :

Burijngravure, 395 x 545 mm.

Gebonden in: J. LE ROY DE BROUCHEM, *Notitia marchionatus Sacri Romani Imperii. Hoc est urbis et agri Antwerpiensis oppidorum, dominarum, monasteriorum, castellorum que sub eo*, Amsterdam, 1678, in-F°, 504 p. + n.g. voorwoord, inhoud, index en gravures. Er bestaat ook een uitgave van 1715.

Inventaris :

Stadsarchief Turnhout - PVI D

Stadhuis / Erfgoedhuis- TRAM 41 - Grote Markt 1, B-2300 Turnhout

Literatuur :

H. de Kok, *Gezicht op Turnhout*, in: *Stad in Vlaanderen, Cultuur en Maatschappij*, Brussel, 1991, p. 300-301.

H. de Kok, *Turnhout en zijn heren: van residentieoord tot wingewest van de 14de tot de 18de eeuw*, in: *De heerlijk stad, Assen/Maastricht*, 1988, p. 153-181 (l.c. 168-169)

Het object van de maand is een initiatief van TRAM 41. De objectfiche van dit of van een ander object kan steeds geraadpleegd worden op onze website (www.tram41.be, doorklikken naar Object van de Maand) Op deze website vindt u ook meer informatie over TRAM 41 en zijn verschillende componenten.

Contact: TRAM 41, Stadhuis / Erfgoedhuis, Grote Markt 1, 2300 Turnhout

Tel: +32 14 44 33 98 • tram41@turnhout.be • www.tram41.be

v.u.: Francis Stijnen, Tielendijk 53, 2300 Turnhout, 014 44 33 11

